

Analyzing Saadi's works based on the theory of grief ethics from the point of view of Nel Noddings

Asieh Zabihnia Emran *

Abstract

Mosleh al-Din Sa'di Shirazi (606-690 AH) is one of the Iranian poets and writers who spoke about the education of moral issues and is among the great social educators who considers education as the basis of people's happiness and well-being. For this reason, he has included practical wisdom and educational advice in his poems and stories. This study shows that some of Sa'di's poems and anecdotes are consistent and similar with examples and theoretical foundations and concepts of the ethics of caring and grieving and educational theories from the point of view of Nel Noddings (born in 1929), an American philosopher of education. Noddings considers the human being to be the center of moral education and believes that a person is in a state of suffering and anxiety in grief. This state awakens oneself to go beyond that. It is due to this awakening that oneself considers the needs of others as own needs and tries to meet them until others meet their needs too. The present article tries to answer the main question with a descriptive-analytical method, which component of grief ethics from Sa'di's point of view is similar to Noddings's theory? Based on the results of this research, emotional preoccupation for others and sadness for the general public at the global level has a wide expression in Sa'di's works. Paying attention to human values and emotional concern is one of Sa'di's most important approaches in communication ethics.

* Associate Professor of Persian Language and Literature, Payame Noor University,
Tehran, Iran. zabihnia@pnu.ac.ir

Date received: 2023/02/25 Date of acceptance: 2023/08/19

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies).

This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Introduction

The theory of ethics of care is one of the attractive and innovative perspectives in contemporary moral education which is worth contemplating and attention from psychological and philosophical perspectives. In the works of Sa'di, both in his poetry and prose, there are many phrases, verses and anecdotes that can be examined and researched from the perspective of different sciences and knowledge, such as philosophy and psychology. Sa'di, with all his knowledge, wisdom and awareness, has used methods similar to the principles of the theory of ethics of care in addressing and improving social issues faced by individuals in society. By revisiting his works and studying the intellectual similarities between Sa'di and other thinkers, a solid foundation can be established for cultural and intellectual exchanges between different cultures and schools of thought. Today, fields such as philosophy, management, sociology, psychology, literature, and others are linked to the topics of education and moral upbringing, and the analysis of textual patterns and literary prose works provides valuable insights into social problems.

Mosleh al-Din Sa'di Shirazi (606-690 AH) is an Iranian poet and writer who has spoken about teaching moral subjects and is regarded as one of the great social mentors who considers education as the foundation of human well-being and happiness. Consequently, he has incorporated practical wisdom and educational admonitions in his poems and stories.

This study demonstrates that some of Sa'di's poems and stories are consistent and similar to the theoretical foundations and concepts of ethics of care and compassion-based educational theories proposed by Nel Noddings (born in 1929), an American philosopher of education. Noddings considers human beings as the center of moral education and believes that individuals, when faced with compassion, experience a state of distress and anxiety. As a result of this awakening, they recognize the needs of others, similar to their own needs, and strive to fulfill them, to the extent that they consider the needs of others as their own.

Methodology

This article is an interdisciplinary research in the field of humanities, conducted using a descriptive method based on content analysis and data collection from library resources. The study is a survey that focuses on evaluating content extraction. To analyze the data, the concepts and content

of Nel Noddings' theory of care were extracted based on her works, and then a comparative study was conducted between Sa'di's "Golestan" and "Boostan" and the theoretical foundations and principles of Nel Noddings' ethics of care to determine and interpret the level of alignment of the poems and stories.

The present article answers the following question in its core discussion:

What are the instances of ethics of care from Nel Noddings' perspective in Sa'di's works?

Conclusion

In his works, Sa'di is compassionate towards all the people of the world. He desires kindness for all humanity and advocates for peace. . He empathizes with the disabled and the unfortunate and encourages and advises benefactors to act kindly and virtuously

Discussion and Conclusion

Based on the research findings, Sa'di's works extensively exhibit emotional concern for others and compassion for people globally. Attention to human values and emotional concern is a significant aspect of Sa'di's relational ethics. Some key specific findings of this article are as follows:

Ethics of care from Nel Noddings and Sa'di emphasize affection. Ethics is evoked by a sense of duty, which is the essence of ethics of compassion

- According to Sa'di and Noddings, the main basis of moral education is responsible behavior, acceptance and accountability.
- Ethics based on the authenticity of affection, is approved by Sa'di and Noddings.
- Sa'di's ethics of compassion is universal and encompasses all humankind. In Sa'di's worldview, benevolence and assistance to others should be demonstrated through actions, and those who practice selflessness are superior to others.
- Sa'di and Noddings talk about maintaining and establishing communication between people. Communication gives meaning to human life.
- According to Noddings' emotional school and Sa'di's view, the feeling of sympathy and emotionalism makes us share in the sadness and happiness of others. Sa'di, in the first chapter of Boostan, under the title "On justice,

planning, and judgement", equates those who do not have a spirit of benefit to others as stones.

- From the point of view of Sa'di and Noddings, the ethics of care leads us to treat others ethically.

Keywords: Sa'di, Nel Noddings, education, compassion, care

Bibliography

Chaman Khah, Abdul Rasul. (1389). **Sa'di's idealism in the realm of government**, Shiraz: Navid Publishing. [In Persian]

Ghaffari, Abulfazl (2012) "Investigation and criticism of the approaches of virtue and sadness in moral education". Tehran: Doctoral dissertation of Tarbiat Modares University. [In Persian]

Ghaffari, Abulfazl (2006) "Sentimentalism in ethics, historical background to postmodern situation". **Islamic Studies Quarterly**, No. 71. Spring. pp. 147-190. [In Persian]

Hassan, Th. (2008). "An Ethic of Care Critique ", **Women's Studies Program**, 159-162.

Hatami, Emad, Ghafari, Abulfazl (2013). "Critical review of Nadings communication ethics with emphasis on Javadi Amoli's point of view in the book Mufatih al-Hayat". **Quarterly journal of research on Islamic education issues**. Volume 22. Number 25. March. pp. 59-83. [In Persian]

Khavari, Abuzar, Asadi Khizr Lu, Masoumeh and Tolli Amjad, Rahela (2016). **The ethics of grieving from the point of view of Nell Nadings, in the process of education**. Tehran: The first national conference of social sciences, educational sciences, psychology and social security. [In Persian]

Mesbah, Mojtabi (2004) **Ethical Foundation; A new method in teaching moral philosophy**. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]

Mohed, Samad, Bagheri, Khosrow and Selahshuri, Ahmad (2007). "Comparative study of the views of Imam Muhammad Ghazali and Nel Nadings about moral education". **Journal of religious thought**. Number 27. Summer. pp. 39-60. [In Persian]

Nuddings, Nell (2014). **Perspectives of philosophy of education**. Ramadan translation Tehran: First Edition.

Noddings, Nel, (2002). **Starting at Home: Caring and Social Policy**, Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.

Noddings, Nel, (2005). **The Challenge to Care in Schools: An Alternative Approach to Education**, Columbia University: Teachers College Press. 27

Noddings, Nel, (1984). **Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education Berkeley**. University of California Press.28.

Noddings, Nel, (1992). **The Challenge to Care in Schools**, New York: Teachers College Press.

Noddings, Nel, (2007). **Teaching Themes of care. The Center for The Advancement of Ethics and Character**. The School of Education, Boston University and The ASCD Chapter Education Network.

Nima Yoshij (1996). **Complete collection of poems**. By Sirus Tahbaz, Tehran: Negah. [In Persian]

Sarshar, Mona (1389). "A feminine approach to educational ethics (Nell Nuddings and the theory of grief) ". **Women and culture magazine**. first year. Number 4. Summer. pp. 5-13. [In Persian]

Sa'di, Moslehuddin (1387). **Golestan**. By Gholamhossein Yousefi, Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian]

Sa'di, Moslehuddin (1369). **Boostan**. By Gholamhossein Yousefi, Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian]

Sa'di, Moslehuddin (1351) **Kolliat**. by the efforts of Mohammad Ali Foroughi. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

Zarin Koob, Abdul Hossein. (1362). **With Karvan Holle**, Tehran: Elmi Publications. [In Persian]

پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
دوفصل‌نامه علمی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳، ۱۶۳-۱۹۴.

تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری

از دیدگاه نل نادینگز

(مقاله پژوهشی)

آسیه ذبیح‌نیا عمران*

چکیده

مصالح‌الدین سعدی شیرازی (۶۰۶ - ۶۹۰ ه.ق) از شاعران و نویسندگان ایرانی است که در باب آموزش مباحث اخلاقی سخن گفته و از جمله مریبان بزرگ اجتماعی است که تعلیم را اساس نیکبختی و سعادت افراد می‌داند، به همین سبب حکمت عملی و اندرزهای تربیتی را در اشعار و حکایت‌های خویش گنجانده است. این بررسی نشان می‌دهد که برخی اشعار و حکایت‌های سعدی با مصادیق و مبانی نظری و مفاهیم اخلاق مراقبت و غمخواری و نظریه‌های تربیتی نل نادینگز (متولد ۱۹۲۹ م.) فیلسوف تعلیم و تربیت امریکایی مطابقت و مشابهت دارد. نادینگز، محور تربیت اخلاقی را انسان می‌داند و اعتقاد دارد که شخص در غمخواری، در حالتی از رنج و اضطراب قرار می‌گیرد. این حالت او را بیدار می‌سازد تا از خود فراتر برود. بر اثر همین بیداری است که نیازهای دیگران را مانند نیازهای خود می‌داند و در جهت رفع آن کوشش می‌کند، تاجایی که نیاز دیگری را بر خود فرض می‌داند. مقاله حاضر با روش توصیفی-تحلیلی می‌کوشد تا به این سؤال اصلی پاسخ دهد که کدام مؤلفه اخلاق غمخواری از دیدگاه سعدی با نظریه اخلاق غمخواری نادینگز همسانی دارد؟ براساس نتایج تحقیق، دل‌مشغولی عاطفی برای دیگران و غمخواری برای عامه مردم در سطح

* دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

zabihnia@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۸

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

۱۶۹ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

جهانی در آثار سعدی نمود گسترده‌ای دارد. توجه به ارزش‌های انسانی و دل‌مشغولی عاطفی از اهم رویکرد سعدی در اخلاق ارتباطی است.

کلیدواژه‌ها: سعدی، نل نادینگز، تعلیم و تربیت، غمخواری، مراقبت.

۱. مقدمه

نظریه رویکردهای اخلاق غمخواری یکی از دیدگاه‌های جذاب و نو در تربیت اخلاقی معاصر است که از منظر روان‌شناسی و هم‌ازدید فلسفی قابل تأمل و توجه است. در آثار منظوم و مثنوی سعدی عبارات، ابیات و حکایات زیادی می‌توان جست که از دیدگاه علوم و دانش‌های مختلف از جمله فلسفه و روان‌شناسی قابل بررسی و تحقیق است. سعدی با تمام علم، شناخت و آگاهی‌هایش برای کمک به افراد جامعه و بهبود وضع آن‌ها، از روش‌هایی بهره برده که با مصادیق درمان مبتنی بر اخلاق غمخواری مشابه است. با بازکاوی اندیشه و پژوهش‌های نو در آثارش و طرح همسانی‌های اندیشگی میان دیگر اندیشمندان می‌توان زمینه مناسبی برای هم‌اندیشی فرهنگ‌ها و مکاتب فکری فراهم ساخت. امروزه علمی چون فلسفه، مدیریت، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، ادبیات و غیره به مباحث تعلیم و تربیت مرتبط شده و یکی از بهترین آثار برای بررسی مشکلات اجتماعی و تحلیل الگوهای تربیتی متون نظم و نثر ادبی است. شاید بتوان اذعان کرد که «آثار هر شاعری را می‌توان از منظر روان‌شناسی بررسی کرد» (زرین کوب، ۱۳۶۲: ۷۶). این مقاله از جمله پژوهش‌های بین‌رشته‌ای در حوزه مطالعات علوم انسانی است که با روش توصیفی و مبتنی بر تحلیل محتوا و روش گردآوری اطلاعات و اسناد کتابخانه‌ای انجام شده و ابزار گردآوری داده‌ها یادداشت‌برداری است.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، مفاهیم و محتوای نظریه غمخواری نادینگز براساس آثار وی استخراج شد، سپس به صورت مطالعه موردی گلستان و بوستان سعدی با

مبانی نظری و اصول و شگردهای اخلاق غمخواری نل نادینگز تطبیق داده شد تا میزان تناسب حکایات و اشعار بررسی و تفسیر شود.

مقاله حاضر در بطن بحث به این سوال پاسخ می‌دهد که مصادیق اخلاق غمخواری از دیدگاه نادینگز در آثار سعدی کدامند؟

۲.۱. سابقه و پیشینه تحقیق

تاکنون نظریه تربیتی نل نادینگز در متون ادبی به کار گرفته نشده، اما برخی از آثار منتشر شده در زمینه دیدگاه نل نادینگز، به ترتیب سال نشر، به شرح زیر است:

موحد و همکاران (۱۳۸۷)، مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی دیدگاه‌های امام محمد غزالی و نل نادینگز درباره تربیت اخلاقی» را در نشریه اندیشه دینی چاپ کرده‌اند. در این مقاله آمده است که مبانی فلسفی تربیت اخلاقی در دیدگاه نادینگز، عاطفه‌گرایی، هستی‌گرایی، پدیدارشناسی و فمینیسم است، اما مبانی فلسفی دیدگاه غزالی در تربیت اخلاقی، متأثر از قرآن، فلاسفه اسلامی و یونانی است.

سرشار (۱۳۸۹)، مقاله‌ای با عنوان «رویکردی زنانه به اخلاق آموزشی (نل نادینگز و نظریه غمخواری)» را در مجله زن و فرهنگ منتشر کرده است. براساس دستاورد تحقیق، مبنای اصلی تربیت اخلاقی در اخلاق غمخواری، این است که انسان به طور طبیعی تمایل دارد، مورد غمخواری قرار بگیرد. غمخواری، احترام به دامنه وسیعی از استعدادهای بشر را به اثبات می‌رساند.

حاتمی و غفاری (۱۳۹۳) مقاله‌ای با عنوان «بررسی انتقادی اخلاق ارتباطی نادینگز با تأکید بر دیدگاه جوادی آملی در کتاب مفاتیح الحیات» را در فصل‌نامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی منتشر کرده‌اند. نتایج حاکی از آن است که به‌رغم نقاط مثبت دیدگاه نادینگز مانند تأکید بر عنصر عاطفه، برقراری ارتباط دوطرفه که نیازمند درک متقابل است و دیدن

۱۷۱ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

دنیا از دید شخص مورد دل‌مشغولی از نظر نادیده گرفتن منابع خارجی تقدس، تأکید بیش از حد بر عنصر عاطفه و روابط رودررو و نادیده گرفتن عقل، جنسیت‌گرایی، نسبی‌گرایی و قائل بودن به شر در جهان دیدگاه جامعی نیست و لذا از دیدگاه دینی قابل نقد است. خاوری و همکاران (۱۳۹۶)، مقاله‌ای با عنوان «اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز، در فرایند تعلیم و تربیت» در اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی ارائه کرده‌اند. این مقاله، نخست غمخواری را از دیدگاه فیلسوفان و صاحب‌نظران تعریف می‌کند و به تأثیر اخلاق غمخواری در فرایند تعلیم و تربیت می‌پردازد، سپس به بیان نقش سازنده معلم غمخوار پرداخته و بخشی از مباحث را به ذکر بعضی از خصوصیات معلمان غمخوار اختصاص داده است.

۲. نل نادینگز و نظریه اخلاق غمخواری

نل نادینگز (*Nel Noddings*) متولد ژانویه ۱۹۲۹ میلادی و استاد فلسفه، در حوزه تعلیم و تربیت، روان‌شناسی و علوم اجتماعی است که به سبب دیدگاه‌هایی که در زمینه فلسفه آموزشی و اخلاق مراقبت منتشر کرد، به چهره‌ای شناخته‌شده مبدل گشت. او پس از اخذ مدرک کارشناسی ارشد در ریاضیات، دکترای خود را در فلسفه آموزشی از دانشگاه استنفورد دریافت کرد. در بین سال‌های ۱۹۴۹ تا ۱۹۷۲ او معلم ریاضی مقطع ابتدایی و دبیرستان بود و در همین زمان، فرصت تحقیق و پژوهش روی تدریس ریاضی و به‌طورکلی آموزش را به دست آورد. او گستره تحقیقات خود را افزایش داد و موفق شد هم‌زمان با اخذ دکترا در دانشگاه، بیشتر درباره فلسفه و نظریه‌های آموزشی و روان‌شناختی تحقیق کند. پس از دکترا، به تدریس در دانشگاه استنفورد مبادرت ورزید و کرسی تعلیم و تربیت را تا زمان بازنشستگی در سال ۱۹۹۸ حفظ کرد. نادینگز ۱۴ کتاب و حدود ۲۰۰ مقاله

تألیف و منتشر نمود (نادینگز، ۱۳۹۴: پشت جلد کتاب). نادینگز بر این باور است که تمام انسان‌ها به‌طور ذاتی نیاز به مراقبت (Care Approach) دارند یعنی هم به مراقبت کردن، هم مراقبت شدن نیازمندند. وی بجای کلمه «همدلی» (empathy) از واژه «شفقت» (sympathy) استفاده کرد. شفقت، مترادف مراقبت در فلسفه آموزشی اوست که رویکردی زنانه دارد. شفقت، محبت بی‌چشمداشت، درگیر شدن عاطفی، غمخواری و خود را به جای دیگری گذاشتن است. مراحل رسیدن به شفقت، نیازمند طی مراحل است که معمولاً به‌طور ناخودآگاه صورت می‌گیرد، یعنی در مرحله اول فرد مراقبت‌کننده به طرف مراقبت‌شونده، توجه نشان می‌دهد. این توجه منجر به جایگزینی انگیزشی (Motivational displacement) و یا به عبارت دیگر «خود را جای او گذاشتن» شده و در نتیجه سبب اقدامی برای رفع نیاز مراقبت‌شونده می‌گردد. سرانجام فرد مراقبت‌شونده، این اقدام را می‌پذیرد و تا زمانی که مرحله آخر تمام و کمال به پایان نرسیده باشد، عمل مراقبت، کامل نشده است، زیرا هم مراقبت‌کننده و هم مراقبت‌شونده باید نسبت به عمل مراقبت آگاهی داشته باشند و با طیب خاطر این رابطه را بپذیرند. نل نادینگز در نظریات اخلاقی خود، بر روابط انسانی تأکید دارد. وی محور تربیت اخلاقی را انسان و منشأ اخلاق را در طبیعت انسان می‌انگارد. اخلاق در نظر او، در ارتباط با دیگران ساخته می‌شود و معنا پیدا می‌کند. در نظریه اخلاق غمخواری نادینگز «در این مسلک، رفتار اخلاقی هر انسانی مبتنی بر حس همدردی و همدلی است تا به واسطه آن انسان در لذت و الم و شادی و غم دیگران شرکت می‌کند. به عبارت دیگر، طبق این دیدگاه اخلاقی بودن یعنی مطابق حس همدردی رفتار کردن است» (غفاری، ۱۳۸۵: ۱۵۴).

۳- بحث و بررسی

۳-۱- بررسی اصول و مبانی غمخواری در آثار سعدی از دیدگاه نل نادینگز

۳-۱-۱- ارتباط متقابل

در ارتباط متقابل، شخص غمخوار، دیگران را نه به عنوان یک فرد، بلکه به عنوان جزو وجودی یا بُعدی از خودش می‌پذیرد (Noddings, 2002: 17). سعدی در باب دوم بوستان، در نواخت ضعیفان به تفصیل در اهمیت ارتباط متقابل سخن می‌گوید:

پدرمرده را سایه بر سر فکن غبارش بیفشان و خارش بکن

ندانم چه بودش فرومانده سخت؟ بود تازه بی بیخ هرگز درخت؟

چو بینی یتیمی سرافکنده پیش مده بوسه بر روی فرزند خویش

یتیم ار بگیرد که نازش خرد؟ وگر خشم گیرد که بارش برد؟

الا تا نگیرد که عرش عظیم بلرزد همی چون بگیرد یتیم

به رحمت بکن آتش از دیده پاک به شفقت بیفشانش از چهره خاک

اگر سایه خود برفت از سرش تو در سایه خویشتن پرورش...

یکی خار پای یتیمی بکند به خواب اندرش دید صدر خچند

همی گفت و در روزه‌ها می‌چمید کز آن خار بر من چه گلها دمید

۱۷۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

مشو تا توانی ز رحمت بری که رحمت برندت چو رحمت بری
چو انعام کردی مشو خودپرست که من سرورم دیگران زیردست
اگر تیغ دورانش انداخته‌ست نه شمشیر دوران هنوز آخته‌ست؟
چو بینی دعاگوی دولت هزار خداوند را شکر نعمت گزار
که چشم از تو دارند مردم بسی نه تو چشم داری به دست کسی
کرم خوانده‌ام سیرت سروران غلط گفتم، اخلاق پیغمبران

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۶۰)

سعدی در ارتباط متقابل، زیاده روی را مذمت می‌کند:

شخصی همه شب برسریمار گریست چون روز آمد بمرد و بیمار بزیست

(سعدی، ۱۳۸۷: ۶۰)

سعدی، در ارتباط با دیگران، به دلجویی و غمخواری توأم با نرمی معتقد است: «خردمندش به نرمی دل بجوید» (همان: ۱۲۹).

۳-۱-۲- غمخواری اخلاقی

۱۷۵ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

برطبق نظر نادینگز، مبنای اصلی تربیت اخلاقی در اخلاق غمخواری این است که انسان تمایل دارد که مورد غمخواری قراربگیرد (NoddingS, 2002: 29). زمانی که فرد احساس می‌کند در پاسخ دیگران «باید» کاری انجام دهد اگر این پاسخ از روی میل، رغبت و علاقه باشد، این رابطه یا این نوع برخورد را غمخواری می‌نامد (Hassan, 2008: 162). سعدی در باب اول بوستان تأکید می‌کند که انسان خردمند، غمخوار دیگران است و اگر این انسان، آدم گرسنه و دردمندی ببیند، شادی‌اش منغص می‌شود:

نخواهد که ببیند خردمند، ریش نه بر عضو مردم، نه بر عضو خویش

یکی اوّل از تندرستان منم چو ریشی بینم بلرزد تم

منغص بود عیش آن تدرست که باشد به پهلوی بیمار سست

چو بینم که درویش مسکین نخورد به کام اندرم لقمه زهراست و درد

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۰۹)

۳-۱-۳- خود اخلاقی

نادینگز معتقد است که در غمخواری، تکانه‌ای را برای انجام دادن کاری به سود دیگران می‌پذیریم و در دیگران فنا می‌شویم. در این حالت، احساس درد و شادی دیگران را درک می‌کنیم، اما مجبور نیستیم این تکانه را بپذیریم و حق انتخاب داریم؛ یعنی ممکن است آنچه را که احساس می‌کنیم، رد کنیم یا بپذیریم. اگر افراد دارای میل شدید به اخلاق باشند آن

احساس را رد نمی‌کنند و این میل ناشی از «خود اخلاقی» است (5: 1984, Noddings). به قول سعدی، غم و شادی در ارتباط متقابل است که معنا می‌یابد: هرگز اندر همه عالم نشناسم غم و شادی مگر آن وقت که شادی خور و غمخوار تو باشم

(سعدی، ۱۳۵۱: ۲۰۴)

بنا برگرفته نادینگر، ما در این جهان متولد شده‌ایم و به زندگی اجتماعی رهنمون می‌شویم. رویکردی که در پیش می‌گیریم باید جنبه‌های ارتباطی واقعیت را تقویت کند و آن را در جهتی ایجاد کنیم که بهترین لحظات غمخواری و مورد غمخواری قرار گرفتن را بیان کند. یک نظریه اجتماعی واقع‌گرا باید بررسی کند که چگونه غمخواری افراد می‌تواند پرورش یابد؟ و در جهان ناکامل، تربیت شود. می‌توان از طریق آموزش به فرزندانمان به این امر مهم دست یابیم. لازم است، در تعامل و قضاوت‌های انسان، چیزهای بیشتری برجای گذاشته شود (50: 1984, Noddings) به قول سعدی:

دنیا نیرزد آنکه پریشان کنی دلی زنهار بد مکن که نکرده است عاقلی

(سعدی، ۱۳۵۱: ۴۹۲)

زمانی که بر طبق روابط غمخواری اصیل و ناب رفتار می‌کنیم، تصویری از خودمان می‌سازیم که ناقص است و فقط در حدی است که خودمان را به عنوان یک فرد غمخوار درک می‌کنیم. وقتی این تصویر کامل می‌شود که پاسخی را از فرد مورد غمخواری دریافت کنیم، البته به طریقی عمل می‌کنیم که مورد غمخواری قرار بگیریم؛ طبق نظر نادینگر، «ایده‌آل اخلاقی، تصور خودمان به عنوان یک فرد غمخوار است، این تصور ما را هدایت می‌کند تا تلاش کنیم با دیگران اخلاقی برخورد کنیم» (موحد و همکاران، ۱۳۸۷:

۱۷۷ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

۴۷). سعدی متعجب است که آدم سنگ‌دل چگونه می‌تواند راحت بخوابد، درحالی که مردم از وی به رنج هستند:

عجب‌دارم از خواب آن سنگ‌دل که خلقی بخشید از او تنگ‌دل...

دل دوستان جمع بهتر که گنج خزینه تهی به که مردم به رنج...

گرفتم کز افتادگان نیستی چو افتاده بینی چرا نیستی؟

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۰۵)

۳-۱-۴- غمخواری طبیعی

نادینگز، معتقد است رفتار اخلاقی به وسیله غمخواری طبیعی تبیین می‌شود, Noddings (1984: 99). غمخواری طبیعی ناشی از تجربه‌ای است که فرد پیشتر به واسطه آن مورد غمخواری قرار گرفته است. سعدی می‌گوید که حال یتیمان را درک می‌کند، چون خودش یتیمی را تجربه کرده است:

من آنکه سر تاجور داشتم که سر بر کنار پدر داشتم

اگر بر وجودم نشستی مگس پریشان شدی خاطر چند کس

کنون دشمنان گر برندم اسیر نباشد کس از دوستانم نصیر...

مرا باشد از درد طفلان خبر که در طفلی از سر برفتم پدر

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۶۰)

به قول سعدی، حال افتاده، افتاده می‌داند:

می‌روی خرم و خندان و ننگه می‌نکنی که ننگه می‌کند از هر طرفت غمخواری

خبرت هست که خلقی ز غمت بی‌خبرند حال افتاده نداند که نیفتد باری

(سعدی، ۱۳۵۱: ۵۶۰)

۳-۲- روش و شیوه تربیت اخلاقی در آثار سعدی براساس دیدگاه نادینگز

۳-۲-۱- تمرین و عمل (Practice)

عامل ضروری در تربیت اخلاقی عمل است. نادینگز معتقد است اگر بخواهیم افراد را به یک زندگی اخلاقی نزدیک کنیم لازم است که فرصت‌هایی را برای کسب مهارت غمخواری فراهم کنیم (Noddings, 1992: 23). یکی از اصول مهم در شیوه تربیت مطلوب، «عمل‌گرایی» است؛ زیرا عمل، الگوی رفتاری مناسب را در اختیار متربی قرار می‌دهد.

سعدی می‌گوید بهتر است که تمرین و عمل پیوسته باشد: «این نشنیدی که صاحب‌دلان گفته‌اند: رفتن و نشستن به که دویدن و گسستن» (سعدی، ۱۳۸۷: ۱۵۱). از دید سعدی، نتیجه عمل به ما بازمی‌گردد:

سال‌ها بر تو بگذرد که گذار نکنی سوی تربتِ پدرت

۱۷۹ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

تو به جای پدر چه کردی خیر؟ تا همان چشم داری از پسر

(همان: ۱۵۱)

در باب هفتم گلستان، در حکایت سوم آمده است که یکی از دانشمندان به شاهزاده‌ای آموزش می‌داد و در تعلیم به وی سخت می‌گرفت، وقتی شاه به وی اعتراض می‌کند، استاد می‌گوید که قول و فعل شاهان مشمول عامه مردم می‌شود: «یکی از فضلا تعلیم ملک زاده‌ای همی‌داد و ضرب بی‌محابا زدی و زجر بی‌قیاس کردی. باری پسر از بی‌طاقتی شکایت پیش پدر برد و جامه از تن دردمند برداشت. پدر را دل به هم برآمد. استاد را گفت که پسران آحاد رعیت را چندین جفا و توبیخ روا نمی‌داری که فرزند مرا سبب چیست؟ گفت: سبب آن‌که سخن اندیشیده باید گفت و حرکت پسندیده کردن همه خلق را علی‌العموم و پادشاهان را علی‌الخصوص، به موجب آن که بر دست و زبان ایشان هر چه رفته شود، هرآینه به افواه بگویند و قول و فعل عوام‌الناس را چندان اعتباری نباشد... پس واجب آمد معلم پادشاه زاده را در تهذیب اخلاق خداوندزادگان اُنَبِّئَهُمُ اللهُ نَبَاتاً حَسَناً اجتهاد از آن بیش کردن که در حق عوام» (سعدی، ۱۳۸۷: ۴۳۶).

۳-۲-۲- سرمشق بودن (Modelling)

از دید نادینگز، سرمشق بودن و الگودهی، در روابط غمخواری عاملی حیاتی است، زیرا: اولاً هدف اصلی نشان دادن نحوه ارتباط با فرد مورد غمخواری است. دوماً ظرفیت غمخواری بستگی به تجارب مناسب فرد مورد غمخواری دارد (Noddings, 2005:22). به نمونه‌ای از گلستان سعدی توجه فرمایید که می‌تواند در غمخواری سرمشق قرار گیرد. سعدی می‌گوید در «غمخواری» نباید زیاده‌روی کرد، اگر زیاده‌روی کنی ترک

۱۸۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

عادت دیگران دشوار خواهد شد. وی می‌گوید که یکی از مریدان نزد پیر مرشد خود آمد و گفت که از دست مردم در رنجم. پیر مرشد در پاسخ گفت: به این دستور عمل کن تا از دور تو پراکنده گردند و آن این‌که به فقیران آنها قرض بده و از ثروتمندان آنها چیزی بخواه. در این صورت فقیران بر اثر نداشتن پول برای ادای قرض و ثروتمندان از ترس پول دادن، نزد تو نیایند و اطرافت خلوت گردد. حکایت به شرح زیر است:

«میدی گفت پیر را: چه کنم کز خلاق به رنج اندرم از بس که به زیارت من همی آیند و اوقات مرا از تردّد ایشان تشویش می‌باشد؟

گفت: هرچه درویشانند مر ایشان را وامی بده و آنچه توانگرانند از ایشان چیزی بخواه که دیگر یکی گرد تو نگردند!

گر گدا پیشرو لشکر اسلام بود کافر از بیم توقع برود تا در چین»

(سعدی، ۱۳۸۷: ۳۷)

سعدی در حکایتی از گلستان یادآوری می‌کند که نباید حاجت به نزد ترشروی ببری. باید غم دل با کسی بگویی که تو را از غم آسوده کند:

میر حاجت به نزدیک ترشروی که از خوی بدش فرسوده گردی

اگر گویی غم دل با کسی گوی که از رویش به نقد آسوده گردی

(همان: ۱۱۳)

۳-۲-۳- تأیید (Confirmation)

۱۸۱ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

نادینگز معتقد است که وقتی ما به واسطه دیگران مورد تأیید قرار می‌گیریم، سعی می‌کنیم که با آنها هم‌رنگ شویم و به دنبال این هستیم که شخصیت بهتری را برای خودمان در نظر بگیریم (Noddings, 1992: 25). به قول نیمایوشیچ در شعر آی آدم‌ها: آن زمان که پیش خود بیهوده پندارید/ که گرفتستید دست ناتوانی را/ تا توانایی بهتر را پدید آرید (نیمایوشیچ، ۱۳۷۵: ۳۴). وجه تمایز رویکرد اخلاقی «تأیید» با دیگر رویکردها، در مؤلفه‌های تأیید بیشتر نمایان می‌شود. تأیید براعت‌ماد، شناخت معقول و استمرار مبتنی است. لازمه تأیید واقعی این است که نسبت به افراد شناخت کاملی داشته باشیم، به طوری که فرد مورد غمخواری بتواند نیازهای درونی خود را به گونه‌ای که با واقعیت سازگار باشد، بیان کند. چنین تأییدی سبب ایجاد دلگرمی در فرد می‌گردد. اگر بخواهیم که تأیید مبتنی بر واقعیت باشد، لازم است که افراد با یکدیگر ارتباط مستمر و مداوم داشته باشند (غفاری، ۱۳۸۱: ۱۴۱). سعدی می‌گوید دل درویش مستمند مخراش چون ممکن است تو نیز حاجتی داشته باشی:

تا توانی درونِ کس مخراش کاندرین راه خارها باشد
کارِ درویشِ مستمند برآر که تو را نیز کارها باشد

(سعدی، ۱۳۸۷: ۸۳)

۳-۲-۴- گفتگو

نیاز اساسی در روابط غمخواری، گفتگو است. در گفتگو است که دیگران را می‌شناسیم و نیازها بیان می‌شود. بدون گفتگو، کسانی که میل به غمخواری دارند و کسانی که علاقه‌مند به غمخواری هستند، باید بر پایه استنباط و حدس، غمخواری کنند (Noddings, 2002).

(22). تشخیص غمخواری در تعاملات بشر مهم است. در گفتگو، از نیازها، انگیزش‌ها و علایق دیگران آگاه می‌شویم (Noddings, 2007: 11). سعدی در باب دوم گلستان، در حکایت شماره ۳۸، خودخواهی را مذمت می‌کند و این امر با گفتگو صورت می‌پذیرد:

صاحب‌دلی به مدرسه آمد ز خانقاه بشکست عهد صحبت طریق را
گفتم: میان عالم و عابد چه فرق بود تا اختیار کردی از آن این فریق را؟
گفت: آن گلیم خویش بدر می‌برد ز موج موج وین جهد می‌کند که بگیرد غریق را
(سعدی، ۱۳۸۷: ۹۱)

۳-۳- بررسی انواع دل‌مشغولی (Care) در آثار سعدی از دیدگاه نادینگز

۳-۳-۱- دل‌مشغولی برای جانداران

نادینگز می‌گوید که زندگی ما به زندگی حیوانات، جانداران، گیاهان (Caring for Animals, Plants, and Earth) و زمین وابسته است. بسیاری از ما به این نتیجه رسیده‌ایم که کیفیت زندگی انسان‌ها به‌طور کامل نمی‌تواند جدا از وضعی باشد که دیگر موجودات زندگی می‌کنند، بنابراین دل‌مشغولی برای حیوانات، گیاهان و محیط زیست از لوازم زندگی اخلاقی است (Noddings, 1992: 126). سعدی، در باب چهارم بوستان در این باره نقل می‌کند که سگی پای صحرانشینی گزید، وقتی دختر صحرانشین به وی پیشنهاد می‌دهد تا پای سگ را بگزد، می‌گوید با اینکه قدرت آدمی از «سگ» بیشتر است، اما انسان نباید رفتار سگ پیشه کند:

سگی پای صحرانشینی گزید به خشمی که زهرش ز دندان چکید

شب از درد بیچاره خوابش نبرد به خیل اندرش دختری بود خُرد

۱۸۳ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

پدر را جفا کرد و تندی نمود که آخر تو را نیز دندان نبود؟

پس از گریه، مرد پراکنده‌روز بختید کای بابک دلفروز

مرا گرچه هم سلطنت بود و بیش دریغ آمدم کام و دندان خویش

محال است اگر تیغ بر سر خورم که دندان به پای سگ اندر برم

توان کرد با ناکسان بدرگی ولیکن نیاید ز مردم سگی

(سعدی، ۱۳۶۹: ۲۵۴)

سعدی نقل می‌کند که در دل مشغولی باید طریق میانه را گزید:

بگفتا نیکمردی کن نه چندان که گردد خیره گرگ تیز دندان

(سعدی، ۱۳۸۷: ۱۷۳)

۲-۳-۱- دل مشغولی برای غریبه‌ها

بحث دل مشغولی برای اشخاص غریبه (Caring for Strangers and Distant Others) و ناآشنا، به موضوع غمخواری در جهان گسترده و غریبه‌ها می‌پردازد. البته این غمخواری با مشکلات بیشتری صورت می‌گیرد. زیرا ما با کسانی که دور هستند، کمتر می‌توانیم روابط متقابل برقرار کنیم؛ بنابراین قادر به ارائه همدمی متقابل نیستیم؛ پس در برابر کسانی که امید به پاسخ متقابل آنها نیست، الزام و وظیفه کمتری داریم هرچند نادینگز

۱۸۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

غمخواری افراد غریبه را برای عبور از القائنات قومی و پیوستن به حقوق جهانی حائز اهمیت می‌داند (Noddings, 1992: 110). در اشعار سعدی توجه به همه مردم جهان مد نظر است.

شنیدم که در وقت نزع روان به هرمز چنین گفت نوشیروان

که خاطر نگهدار درویش باش نه در بند آسایش خویش باش....

برو پاس درویش محتاج‌دار که شاه از رعیت بود تاج‌دار

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۲)

مراعات دهقان کن از بهر خویش که مزدور خوشدل، کند کار بیش

(همان: ۱۳)

سعدی توصیه می‌کند که باید دل بینوایان را به دست آورد. خاطر نیازمندان را پاس داشت. تنها در اندیشه رفاه و آسایش خود نبود بلکه باید به کار مردم پرداخت. نباید مانند چوپان، سر بر بستر خواب نهاد، درحالی که گرگ در رمه افتاده باشد.

نیاید به نزدیک دانا پسند شیان خفته و گرگ در گوسفند

(همان: ۱۲)

۱۸۵ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

سعدی از غمخواری و شفقت، سخن می‌گوید و عقیده دارد که سزاوار نیست دل گروهی غصه‌دار و پیراندوه باشد. بهتر آن است که آدمی راحت همگان را بر رفاه خویشان، ترجیح دهد:

که زشت است پیرایه بر شهریار دل شهری از ناتوانی فگار

(همان: ۲۷)

مکن تا توانی دل خلق ریش و گر می‌کئی می‌کئی بیخ خویش

(همان: ۱۱)

در مجموع، در سرتاسر آثار سعدی، روح انسان‌دوستی، در اشعارش تجلی می‌کند (چمن خواه، ۱۳۸۹: ۸۶).

از دید سعدی، به دست آوردن دنیا هنر نیست، آدمی تا می‌تواند باید دل دیگران را به دست آورد:

چو انسان را نباشد فضل و احسان چه فرق از آدمی تا نقش دیوار

بدست آوردن دنیا هنر نیست یکی را گر توانی دل به دست آر

(همان: ۱۵۹)

۳-۳-۳- دل مشغولی عاطفی

غمخواری (Care) حالتی از رنج روانشناختی یا مجذوبیت (engrossment) است. غمخواری، قرار گرفتن در حالت روانشناختی تحمیلی، حالتی از اضطراب، ترس یا نگرانی

درباره چیزی یا کسی است. به عنوان مثال، غمخواری شخص برای چیزی یا کسی بدین معناست که آن شخص به ماهیت آن چیز یا آن فرد احترام می‌گذارد. غمخواری می‌تواند به معنای مطالبه حمایت، آسایش یا حفظ چیزی یا کسی باشد (Noddings, 1984: 1). تکیه اصلی غمخواری برارتباط است (غفاری، ۱۳۸۱: ۱۷۹). در واقع، غمخواری مفاهیمی چون نگرانی، همدردی، همدلی، نوع دوستی، دلسوزی، شفقت، خیرخواهی، نیکی و مهربانی را شامل می‌شود. سعدی در باب دوم بوستان، در حکایتی نقل می‌کند که دل مشغولی عاطفی موجب می‌شود تا مرد از دکان بی‌رونق خرید کند، هر چند که فروشنده متقلب باشد:

بزارید وقتی زنی پیش شوی که دیگر مخر نان ز بقال کوی

به بازار گندم‌فروشان گرای که این جو فروش است گندم نمای

نه از مشتری کز زحام مگس به یک هفته رویش ندیده‌ست کس

به دلداری آن مرد صاحب‌نیاز به زن گفت کای روشنایی، بساز

به امید ما کلبه این جا گرفت نه مردی بود نفع از او واگرفت

ره نیکمردان آزاده گیر چو استاده‌ای دست افتاده گیر

ببخشای کآنان که مرد حقند خریدار دکان بی‌رونقند

۱۸۷ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۷۱)

از دید نادینگز پایه و اساس تربیت اخلاقی، غمخواری است (Noddings, 2002: 11) غمخواری کردن عبارت از قرار داشتن در حالت ذهنی مسئولانه، اضطراب یا ترس درباره چیزی یا کسی است (غفاری، ۱۳۸۵: ۵۰) که اخلاق ارتباطی دل‌مشغولی نامیده می‌شود. نادینگز آن را حالتی از رنج ذهنی می‌داند (Noddings, 1984: 9). ارتباط غمخواری مؤثر تنها در تعامل با یک شخص زنده دیگر معنا پیدا می‌کند (Noddings, 1998: 188) و در ماندگان و ناتوانان، در آثار سعدی نمود دارد:

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار

تو کز محنت دیگران بی غمی نشاید که نامت نهند آدمی

(سعدی، ۱۳۸۷: ۸۰)

در دل‌مشغولی عاطفی، شخص دچار رنج درونی می‌شود و درحالتی از رنج و اضطراب قرار می‌گیرد. در حقیقت، این حالت او را بیدار می‌سازد که از خود فراتر برود. بر اثر همین بیداری و حالات است که نیازهای دیگران را نیازهای خود می‌داند و در جهت ارضای آنها به‌گونه‌ای تلاش می‌کند که دیگری را خود مقدم می‌دارد. بنابراین اساس این رویکرد میل عاطفی نسبت به دیگران است. سعدی در باب دوم بوستان با عنوان «در احسان»، مردم را به خدمت به دل‌خستگان و فروماندگان فرا می‌خواند و می‌گوید:

۱۸۸ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

آلا گر طلبکار اهل دلی ز خدمت مکن یک زمان غافل

به حال دل خستگان درنگر که روزی تو دلخسته باشی مگر

درون فروماندگان شاد کن ز روز فروماندگی یاد کن

(سعدی، ۱۳۶۹: ۷۳)

ازدید نادینگز، رفتار اخلاقی شامل «پاسخ عاطفی انسان و غمخواری اخلاقی است، یعنی ارتباط ما از لحاظ اخلاقی با دیگران به وسیله غمخواری تبیین می‌شود» (موحد و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۲).

۳-۳-۴- دل‌مشغولی و دیگرخواهی

یکی از مبانی تفکر فلسفی دیدگاه نادینگز «عاطفه‌گرایی» است. در عاطفه‌گرایی، رفتار اخلاقی مبتنی بر حس همدردی است؛ یعنی نیرویی که به واسطه آن، انسان در لذت و درد دیگران شریک می‌شود (غفاری، ۱۳۸۱: ۱۱۴). اخلاق عاطفه‌گرا معتقد است که ارزش اخلاقی رفتار، ناشی از این است که به دنبال خیر دیگران باشیم. ملاک اخلاق در این مکتب، عاطفه و انگیزه «دیگرخواهی» است (مصباح، ۱۳۸۴: ۱۸۰). سعدی در آثار خود از اهمیت دیگرخواهی و لزوم عاطفه‌گرایی سخن می‌گوید:

خنک آنکه آسایش مرد و زن گزیند بر آسایش خویشان

نکردند رغبت هنرپروران به شادی خویش از غم دیگران

۱۸۹ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

(سعدی، ۱۳۶۹: ۹۹)

شنیدم که فرماندهی دادگر قبا داشتی هر دو روی آستر

یکی گفتش ای خسرو نیکروز ز دیبای چینی قبایی بدوز

بگفت: این قدر ستروآسایش است وزین بگذری زیب و آرایش است

نه ازبهر آن می‌ستانم خراج که زینت کنم برخود و تخت و تاج

(همان: ۹۰)

سعدی می‌گوید که از محبت به دیگران نترس، هرچند که باعث مرگ شود، فقط در این صورت است که از خودخواهی نجات می‌یابی:

مترس از محبت که خاکت کند که باقی شوی گر هلاکت کند

تو را با حق آن آشنایی دهد که از دست خویشت رهایی دهد

(سعدی، ۱۳۶۹: ۲۲۹)

سعدی در باب اول بوستان، با عنوان «در عدل و تدبیر و رای»، آنانی را که در وجودشان روحیه سودمندی به حال دیگران به چشم نمی‌خورد، با سنگ خارا برابر می‌داند و به اعتقاد وی، در آهن و سنگ منافعی است که در برخی از آدمیان خبری از آن نیست و سنگ بر چنین انسان‌هایی فضیلت دارد:

۱۹۰ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

اگر نفع کس در نهاد تو نیست چنین جوهر و سنگ خارا یکی است

غلط گفتم ای یار شایسته خوی که نفع است در آهن و سنگ و روی

چنین آدمی مرده به ننگ را که بر وی فضیلت بود سنگ را

(همان: ۱۰۵)

او در همین باب آورده است که اتابک تکلّه زنگی پس از مدتی پادشاهی به صاحب‌دلی گفت که می‌خواهد باقی عمر را به عبادت بپردازد، اما دانای روشن‌نفس به او گفت که طریقت، خدمت به خلق است:

طریقت به جز خدمت خلق نیست به تسبیح و سجاده و دلق نیست

(همان: ۱۰۹)

سعدی، احسان و نیکوکاری را از هزار رکعت نماز برتر می‌داند:

به احسانی آسوده کردن دلی به از الف رکعت به هر منزلی

(همان: ۱۱۳)

سعدی، غمخواری با دوستان خدا را باعث کمال انسان دانسته است:

دانی چه بود کمال انسان با دشمن و دوست لطف و احسان

۱۹۱ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

غمخواری دوستان خدا را دلداری دشمنان مدارا

(سعدی، ۱۳۵۱: ۱۶۰)

در جهان‌بینی سعدی بشردوستی و کمک به هم‌نوع باید در عمل دیده شود و مردان اهل سیر و سلوک با ایثار از دیگران پیش افتاده‌اند:

مرا بوسه گفتا به تصحیف ده که درویش را توشه از بوسه به

به خدمت منه دست بر کفش من مرا نان ده و کفش بر سر بزن

به ایثار، مردان سبق برده‌اند نه شب زنده‌داران دل مرده‌اند ...

کرامت جوانمردی و نان‌دهی است مقالات بیهوده طبل تهی است ...

به معنی توان کرد دعوی درست دم بی‌قدم تکیه‌گاهی است سست

(سعدی، ۱۳۶۹: ۱۸)

۴- نتیجه‌گیری

سعدی در آثار خویش نسبت به تمام مردم جهان مشفق است و مهربانی را برای همه مردم جهان می‌خواهد. او مبشر صلح و خیرخواهی است. وی غمخوار ناتوانان و بیچارگان است و مصلحان را به نیک‌اندیشی و خیر عام دعوت و توصیه می‌کند. برخی از اهم نتایج موردی مقاله حاضر به شرح زیر است:

- اخلاق غمخواری نادینگز و سعدی، بر عاطفه تأکید می‌کند. اخلاق با حسی از وظیفه‌شناسی برانگیخته می‌شود. این حس وظیفه‌شناسی همان اخلاق غمخواری است.
- مبنای اصلی تربیت اخلاق غمخواری از دید سعدی و نادینگز به معنای رفتار با مسئولیت، پذیرندگی و پاسخگویی است.
- اخلاق مبتنی بر اصالت عاطفه مورد تأیید سعدی و نادینگز است.
- اخلاق غمخواری سعدی جهان‌شمول است و تمام انسان‌ها را در برمی‌گیرد.
- سعدی و نادینگز بر حفظ و برقراری ارتباط میان افراد سخن می‌گویند و معتقدند ارتباط به زندگی انسان معنا می‌دهد.
- از دید مکتب عاطفی نادینگز و نظر سعدی، حس همدردی و عاطفه‌گرایی موجب می‌گردد تا در غم و شادی دیگران شریک شویم.
- از دیدگاه سعدی و نادینگز، اخلاق غمخواری سبب می‌گردد تا ما با دیگران، اخلاقی برخورد کنیم.

کتاب‌نامه

- حاتمی، عماد، غفاری، ابوالفضل (۱۳۹۳). «بررسی انتقادی اخلاق ارتباطی نادینگز با تأکید بر دیدگاه جوادی آملی در کتاب *مفاتیح الحیات*»، *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*. دوره ۲۲. شماره ۲۵، صص ۵۹-۸۳.
- خاوری، ابوذر؛ اسدی خضرلو، معصومه و توللی امجد، راحله (۱۳۹۶). «اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز، در فرایند تعلیم و تربیت»، تهران: اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی.

۱۹۳ تحلیل آثار سعدی براساس نظریه اخلاق غمخواری از دیدگاه نل نادینگز (ذبیح‌نیا عمران)

چمن‌خواه، عبدالرسول (۱۳۸۹). *آرومان‌خواهی سعدی در قلمرو حکومت*، شیراز: انتشارات نوید.

زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۶۲). *با کاروان حله*، تهران: انتشارات علمی.

سرشار، مونا (۱۳۸۹)، «رویکردی زنانه به اخلاق آموزشی (نل نادینگز و نظریه غمخواری)»، *مجله زن و فرهنگ*، سال اول، شماره ۴، صص ۵-۱۳.

سعدی، مصلح‌الدین (۱۳۸۷)، *گلستان*، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، تهران: انتشارات خوارزمی.

سعدی، مصلح‌الدین (۱۳۶۹). *بوستان*، تصحیح و توضیح غلامحسین یوسفی، تهران: انتشارات خوارزمی.

سعدی، مصلح‌الدین (۱۳۵۱). *کلیات*، به کوشش محمدعلی فروغی، تهران: امیرکبیر.

غفاری، ابوالفضل (۱۳۸۱). «بررسی و نقد رویکردهای فضیلت و غمخواری در تربیت اخلاقی»، تهران، رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.

غفاری، ابوالفضل (۱۳۸۵). «عاطفه‌گرایی در اخلاق، پیشینه تاریخی تا وضعیت پست‌مدرن»، *فصلنامه مطالعات اسلامی*، شماره ۷۱، صص ۱۴۷-۱۹۰.

مصباح، مجتبی (۱۳۸۴). *بنیاد اخلاق: روشی نو در آموزش فلسفه اخلاق*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

موحد، صمد؛ باقری، خسرو و سلحشوری، احمد (۱۳۸۷). «بررسی تطبیقی دیدگاه‌های امام محمد غزالی و نل نادینگز درباره تربیت اخلاقی»، *نشریه اندیشه دینی*، شماره ۲۷، صص

۱۹۴ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

نادینگز، نل (۱۳۹۴). *چشم‌اندازهای فلسفه تعلیم و تربیت*، ترجمه رمضان برخوردار، تهران: نشر نخستین.

نیمایوشیج (۱۳۷۵). *مجموعه کامل اشعار*، به کوشش سیروس طاهباز، تهران: نگاه.

Hassan, Th. (2008). AN ETHIC OF CARE CRITIQUE, Women's Studies Program, 159-162

Noddings, Nel, (2002). *Starting at Home: Caring and Social Policy*, Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.

Noddings, Nel, (2005). *The Challenge to Care in Schools: An Alternative Approach to Education*, Columbia University: Teachers College Press. 27

Noddings, Nel, (1984). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education* Berkeley: University of California Press.28.

Noddings, Nel, (1992). *The Challenge to Care in Schools*, New York: Teachers College Press.

Noddings, Nel, (2007). *Teaching Themes of care*. The Center for The Advancement of Ethics and Character. The School of Education, Boston University and The ASCD Chapter Education Network.

Noddings, Nel, (1998). *Philosophy of Education*, Westview Press, A Member of Perseus Books, L.L.C.